

POVEZANOST EFIKASNOSTI RESOCIJALIZACIJE I ZAVODSKOG TRETMANA MALOLJETNIKA S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU U SR HRTATSKOJ*

Bujanović-Pastuavić R.

i

Bašić J.

UDK: 343, 81

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originilni znanstveni rad

S a ž e t a k

Ovaj rad je sastavni dio projekta koji je realiziran u okviru istraživanja »Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske«, čiji je nosilac Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

Na uzorku od 628 ispitanika koji su u vremenu od 1. 1. 1972. do 31. 12. 1975. bili otpušteni iz odgojnih zavoda i odgojno-obrazovnih domova SR Hrvatske, izvršeno je ispitivanje posebno konstruiranim upitnicima. Za ovaj rad značajni su podaci dobiveni upitnikom Varijable tretmana (VT) i upitnikom Varijable efikasnosti (VE). Sadržaji upitnika VT svode se na karakteristike tretmana kao što su: školovanje, uvjeti odgojnog rada, slobodno vrijeme, kontakti s roditeljima i službom socijalne zaštite. Upitnikom VE pokrivena su slijedeća područja postpenalnog perioda: školovanje ili zaposlenje, odnos maloljetnika prema porodici, odnos prema vlastitom izgledu, slobodno vrijeme, prekršajna i delinkventna aktivnost, percepcija tretmana te uzroka posttretmanskog ponašanja. Dobiveni podaci obrađeni su po programu COCAIN (modifikacija Hotellingova modela kanoničke analize) u Sveučilišnom računskom centru.

Kako je osnovni cilj rada bio usmjeren na analizu povezanosti zavodskog tretmana i stupnja socijalne integracije maloljetnika u posttretmanskom periodu, uz pretpostavku da zavodski tretman značajno pridonosi postpenalnoj integraciji, premda se mora ustvrditi da on nije osnovni i jedini faktor uspješne ili manje uspješne integracije, prišlo se realizaciji tog cilja.

U predviđenim prostorima (VT i VE) na ispitanom uzorku maloljetnika kanoničkom analizom dobivena su dva kanonička faktora čijim se integracijama dolazi do zaključaka o vezama između tretmana i socijalne integracije maloljetnika. Analiza prvog par akanoničkih faktora dozvoljava zaključak da, generalno uzevši, sve karakteristike tretmana kroz koje prolaze maloljetnici, a orijentirane su k objektivno povoljnijem statusu (školovanjem, odgojnim radom, vezama s roditeljima i

*) Ovaj rad je dio spomenutog projekta Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Pored osnovnog cilja citiranog u naslovu projekta, postavljeno je i nekoliko parcijalnih. Ovaj rad je namijenjen jednom od njih — analizi povezanosti različitih razina socijalne integracije s karakteristikama tretmana.

centrima za socijalni rad) pridonose uspješnijem integriranju u socijalni prostor nakon tretmana. Analiza drugog para kanoničkih faktora upućuje na pretpostavku da je za uspješnost integracij euposttremanskom razdoblju gotovo podjednako važna situacija maloljetnika s kojom starta u tretman kao i sam tretman. U ovom slučaju radi se o tretmanu koji nije dovoljno primjeren populaciji maloljetnika sa specifičnim teškoćama, pa je i njihova socijalna integracija nakon tretmana znatno lošija nego u slučaju prvog para kanoničkih faktora. Boljem razjašnjava-nju veza tretmana i efikasnosti odgoja i predodgoja promatranog kroz socijalnu integraciju nakon tretmana mogu pridonijeti daljnja izučavanja tih prostora uz obavezno analiziranje i drugih činilaca uspjezne ili manje uspjezne integracije.

1. UVOD

Penalni sistemi obično se proučavaju s različitih filozofijskih, psiholo-gijskih, pedagoških i socioloških konceptija. Najčešće su se ta prouča-grafskim podacima ili u najrdg rdgov vanja temeljnla na spekulativnim pro-cedurama, katkada potkrepljenim slabo sistemiziranim faktografskim podaci-ma ili, u najboljem slučaju, analitičkim studijama. Stoga se reforme i kreaci-je penalnih sistema uglavnom ne za-snivaju na realnim procjenama njihova doprinosa resocijalizaciji pojedinaca.

Naime, i kada su koncipinani na prihvatljivim teoretskim postavkama, ostaje otvoreno pitanje da li i kako se one primjenjuju u praksi institucija za resocijalizaciju i s kojim efektima. Da bi se na to moglo odgovoriti, ne-ophodna su empirijska istraživanja kon-cipirana tako da pružaju što realniju evaluaciju konkretnog tretmana.

Međutim, svojedobno su preovlada-vala skeptična i kritična mišljenja o mogućnosti utvrđivanja kauzalne veze između tretmana i kasnijeg ponašanja. No, kako se sve uspješnije rješavaju pitanja operacionalizacije tretmana, kri-terija procjene njegove uspješnosti i mogućnosti eksterniranja utjecaja os-talih činilaca postpenalne socijalne in-tegracije, danas se takvim katamne-stičkim istraživanjima ne odriče vri-jednost.

Promatranjem realnih karakteristi-ka tretmana kroz prizmu karakteristika postpenalnog ponašanja moguće je (pod određenim uvjetima) suditi o opravdanosti egzistencije u tretmanu svake od tih karakteristika. Analizira-nje tih veza može pružiti elemente za unapređivanje, odnosno modifikaciju tretmana.

Stoga je u okviru istraživanja „Pro-vjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske” posebna pozornost posvećena analizi-ranju samih tih relacija, kako bi se utvrdilo postoje li i kakve su. Naime, ovo je istraživanje bilo usmjereno na istraživanje fenomenologije postpenal-nog socijalnog ponašanja s pretpostav-kom da je i tretman nužno morao ima-ti određeni utjecaj na takvo ponaša-nje. Bilo je stoga od posebnog interesa ispitati te veze, iako postpenalna socijalna integracija maloljetnika ovili o tirtualnom i dinamičkom sklopu više činilaca.

Proučavanje odnosa dimenzija za-vodskog tretmana i resocijalizacije maloljetnika vrijedno je pažnje ne sa-mo iz teoretskih nego i praktičnih raz-loga. Ne može se, naime, uspješno intervenirati niti u njegovo provođenje bez poznavanja elemenata koji ukazu-ju na egzistenciju i stupanj učinka po-jedinih tretmanskih varijabli na soci-jalnu integraciju.

Ovo proučavanje, kao uostalom ni mnoga druga, nije moglo dati odgovore na sva relevantna pitanja. Naime, iako vrlo iscrpno, ni ovo istraživanje nije moglo obuhvatiti sve relevantne karakteristike zavodskog tretmana, bilo zbog toga što u tom pogledu nema ujednačenosti među ispitivanim institucijama, bilo jer se o njima uopće ne vode evidencije. Ipak, analiza povezanosti oba skupa zahvaćenih karakteristika ukazuje na neke relacije od značajnog praktičnog interesa u programiranju tretmana. Također otvara neke pretpostavke koje će tek trebati provjeriti.

2. CILJ, HIPOTEZE I METODE RADA

Iako se na zavodski tretman (gleđajući na njegove objektivne uvjete kao i osnovne principe rada) ne gleda kao na osnovni cinilac ponašanja u posttretmanskome razdoblju, ipak se mora ustvrditi da je nužno pristupiti jednom takvom ispitivanju, naročito u trenutku tzv. krize zavodskog tretmana. Naime, da li situacije (objektivne i subjektivne) u kojima se nalazi zavodski tretman u SR Hrvatskoj za maloljetnike i način na koji on radi pridonose udovoljnoj mjeri socijalnoj integraciji maloljetnika u posttretmanskome periodu. Cilj ovog rada usmjeren je stoga na analiziranje povezanosti karakteristika zavodskog tretmana i stupnja socijalne integracije maloljetnika u posttretmanskome periodu.

Osnovna **hipoteza** postavljena je s namjerom da se ukaže na veze između varijabli zavodskog tretmana i varijabli efikasnosti resocijalizacije. Pretpostavlja se da karakteristike za-

vodskog tretmana imaju značajniji doprinos posttretmanskoj integraciji, te da je tretman za koji se može reći da je uspješniji (iz niza razloga) povezan i s boljom adekvatnom socijalnom integracijom maloljetnika, odnosno obrnuto.

Uzorak ispitanika sačinjavaju maloljetnici s poremećajima u ponašanju obaju spolova (86⁰/₀, 14⁰/₀) koji su nakon boravka u bilo kojem od odgojnih zavoda i od domova za preodgoj u SRH bili otpušteni u vremenu od 1. 1. 1972. do 31. 12. 1975. Na taj način došlo se do uzorka od 628 ispitanika za koje je bilo moguće dobiti podatke navedene u upitnicima¹⁾ koji su konstruirani za ispitivanje.

Sve varijable koje se koriste za ovaj rad uzete su iz upitnika VT²⁾ i VE³⁾. U upitniku VT zastupljena su područja: školovanje maloljetnika, uvjeti odgojnog rada u odgojnim grupama (broj, kadrovi i sl.), slobodno vrijeme, kontakti s roditeljima i socijalnim radnicima za vrijeme tretmana. Varijable efikasnosti su nešto veće, što se i moglo očekivati, a pokrivaju područja: školovanje ili zaposlenje, odnos maloljetnika prema porodici, odnos prema vlastitom izgledu, način i sadržaj slobodnog vremena, prekršajna i delinkventna aktivnost, pripadnost devijantnim grupama, percepcija tretmana odnosno uzroka posttretmanskog ponašanja te pomoć intervencija centra za socijalni rad.

Podaci dobiveni navedenim upitnicima obrađeni su u Sveučilišnom računskom centru po programu COCAIN koji predstavlja modifikaciju⁴⁾ Hotelingova modela kanoničke analize. Ka-

1) Autori upitnika (1979) Kovačević, Dobrenić, Mejovšek, Poldrugač, Bujanović—Pastuović, Uzelac, Bašić.

2) Varijable tretmana sadrže 32 itema.

3) Varijable efikasnosti sadrže 54 itema.

4) Momirović i dr. 1979.

noničke relacije izvedene su između skupova varijabli efikasnosti (I skup) i varijabli tretmana (II skup) u svrhu ispitivanja povezanosti zavodskog tretmana i efikasnosti odgoja — preodgoja.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Kanoničkom korelacionom analizom utvrđeni su u ovom radu odnosi skupa varijabli tretmana i varijabli efikasnosti odgoja i preodgoja maloljetnih delinkvenata. Ovom analizom dobivena su dva značajna kanonička faktora odgovorna za relacije varijabli tretmana i varijabli socijalne integracije maloljetnika.

Tablica 1

	zajednička varijanica	koeficijent korelacije	proba- bilitet
1	.37	.61	.00
2	.29	.54	.00

Tablica 2

Kanonički faktori u prostoru varijabli tretmana

	1	2		1	2
OSNSKO	.07	— .26	PROSBR	.65	.27
NASPRO	.09	— .20	MIJGRU	.52	.13
POSRAZ	.34	— .57	RAZLOG	.45	.08
PONRAZ	.21	— .26	MIJODG	.07	.21
DOPNAS	.12	— .32	BROJOD	.18	.25
PROSTO	.12	— .39	STRUOB	.15	— .05
OPREMA	— .03	— .28	STRUKU	.44	— .06
PROFUS	.28	.48	KOLGOD	— .09	.10
ZANIMA	.50	.05	ODGRSRE	— .00	— .26
OBRAZO	— .33	.51	POSROD	.30	.19
MIJKAN	— .38	.30	OBKONT	.49	.36
PROUVJ	— .45	.20	UCKONT	.14	.12
NASTOP	— .44	.23	KONTCE	.05	.16
POSTIG	— .32	.21	V ₁ — 7	— .11	.32
ODGRU	.27	.40	V ₂ — 7	— .29	.05

Korelacije prvog kanoničkog faktora u prostoru varijabli tretmana i prvog kanoničkog faktora u prostoru varijabli efikasnosti resocijalizacije iznosi .61. Korelacija drugog kanoničkog faktora prostora varijabli tretmana i drugog kanoničkog faktora prostora varijabli efikasnosti resocijalizacije iznosi .54. Visina koeficijenata korelacije upućuju na to, kako je i u uvodu spomenuto, da je samo jedan dio prostora varijabli tretmana pridonio uspješnosti odgoja i preodgoja (37%, odnosno 29% zajedničke varijance).

Analizirajući najveće projekcije (od ukupno 24 značajne) na prvi kanonički faktor u prostoru tretmana uočava se prisustvo varijabli koje označavaju: manji broj maloljetnika u odgojnoj grupi, nemijenjanje odgojne grupe, nastavnike kao odgajatelje, izučavanje zanimanja u skladu s profesionalnim usmjerenjem u povoljnijim

prostornim uvjetima i s boljom nastavnom opremom, te kontakte s porodicom kroz uzajamno posjećivanje roditelja i maloljetnika. S nešto nižim značajnim projekcijama ovom faktoru pridonose: završavanje osnovne škole, uključivanje u II stupanj obrazovanja, te učestalost kontakata s roditeljima za vrijeme tretmana.

U prostoru prvog kanoničkog faktora (tablica 3) koji definiraju ukupno 34 varijable efikasnosti kao indikator socijalne integracije u postpenalnom periodu najveće ortogonalne projekcije ukazuju na: odsustvo recidivizma (nema krivičnih djela, nema prekršaja, nema poziva organa gonjenja), redovito pohađanje škole odnosno posla

(neprekidanje), zadovoljstvo ispitanika sa školom odnosno s poslom, zadovoljstvo drugih osoba s njegovim školovanjem odnosno poslom, zadovoljstvo ispitanika s boravkom u instituciji, uredna vanjština.

Iako je povezanost prvog para kanoničkih faktora osrednja, vjerojatno nije niti najvažnija determinanta uspješnosti resocijalizacije, ipak se može reći da pod pretpostavkom ostalih približno jednakih karakteristika i uvjeta (sociodemografskih i osobina ličnosti) citirane karakteristike tretmana pridonose uspješnom integrira-

Tablica 3

Kanonički faktori u prostoru varijabli efikasnosti resocijalizacije

	1	2		1	2
ADRESA	.35	— .11	SKJ	.01	— .15
REDPOH	.13	— .59	KULUM	— .18	— .03
USPJEH	.20	— .62	SPORT	— .06	— .14
MIJMJE	.22	— .49	SLOVRI	.14	— .25
PREKID	.19	— .52	KRIĐE	.38	— .11
ZADOVO	.03	— .58	PROTEK	.34	— .10
ZADRU	.02	— .50	KRIMAK	— .19	— .29
STRUCI	.25	— .52	VRSTA	.26	— .09
PONASA	.26	— .39	PREKRS	.33	.12
REDOVI	.34	— .24	PRIPRE	.40	.12
USSKOL	.23	— .36	POZIV	.46	.02
MJESSK	.28	— .33	SKIT	.12	— .31
PREKSK	.38	— .28	PROSJA	— .10	— .02
ZADOSK	.30	— .34	HAZARD	.02	— .12
ZADPRIS	.29	— .21	PODVOD	.11	— .11
DOJAM	.25	.11	BESPOS	.02	— .27
ODNOIS	.14	— .27	VERBAG	.04	— .08
POMOC	.11	— .09	FIZAG	.02	— .11
BRIGA	.15	— .04	TAPKAR	— .03	— .13
POMPOS	.14	— .08	DEVIJA	— .19	— .30
IZGLED	.35	— .26	UTJECA	.04	— .11
IZPRI	.28	— .18	UPUCEN	— .06	— .36
PIONIR	— .03	— .10	ISPITA	.37	— .14

nju u mikro i makro socijalnu sredinu (škole, zaposlenje, porodica).

Drugi par kanoničkih faktora (tablice 2 i 3) u jednom i u drugom promatranom prostoru definirani su uglavnom istovrsnim elementima tretmana te obilježjima socijalne integracije, kao i kod prvog para kanoničkih faktora, ali je većina projekcija negativnog predznaka. To se uglavnom odnosi na brojne karakteristike školovanja i zaposlenja. Prostor varijabli tretmana ukazuje na: završavanje samo nižih razreda osnovne škole, odsustvo profesionalnog usmjerenja, neobuhvaćenost drugim stupnjem obrazovanja, odnosno nezavršavanje tog stupnja obrazovanja. Značajno je da se uz iste organizirane uvjete odgojnog rada, koji su definirali i prvi kanonički faktor u prostoru tretmana, pojavljuje pomanjkanje utjecaja na mljetnika stimulativnim sredstvima odgojnog rada, jer ih uopće nije bilo ili su bila negativna.

Najveće ortogonalne projekcije na drugi kanonički faktor u prostoru efikasnosti resocijalizacije odnosi se na: neredovitost školovanja, prekidanja školovanja, mijenjanje zaposlenja, nezadovoljstvo s poslom samog ispitanika kao i njegove okoline s njime. Ovome se pridružuje i prekršajno, asocijalno te delinkventno ponašanje ispitanika. Prekidanje odnosa, odnosno loši odnosi s vlastitom porodicom još jedan su od pokazatelja loše socijalne integracije ispitanika u post-tretmanskom periodu.

Korelacija drugog para kanoničkih faktora nešto je niža od korelacije prvog para, ali je još uvijek osrednja, što upućuje na značajne veze promatranih prostora. Međutim, drugi kanonički faktor u prostoru varijabli

tretmana, gledan kroz prizmu uspješnosti resocijalizacije, treba interpretirati s velikim oprezom, jer je teško razlučiti da li mu pridonose utjecaji iz tretmana ili situacije maloljetnika s kojima oni ulaze u tretman (naročito razlike između kronološke i obrazovne dobi, težina poremećaja u ponašanju i slično). Takvom razmišljanju pridonosi i definiranje prvog para kanoničkih faktora, te je moguće pretpostaviti da je za uspješnost integracije više odgovorna situacija s kojom maloljetnik starta u tretman nego karakteristike odgojnog rada u procesu zavodskog tretmana.

To potvrđuju i značajne projekcije istog predznaka pojedinih organizacijskih karakteristika odgojnog rada na prvi i drugi faktor u prostoru tretmana. Jedinu razliku nalazimo u odnosu na egzistenciju tretmanske varijable — odgojna sredstva, koja izostaju ili se upotrebljavaju samo negativni stimulasi. Može se pretpostaviti da provodeni tretman nije diferenciran odnosno nije se u dovoljnoj mjeri zasnivao na principu individualizacije, te je izostala primjena adekvatnih odgojnih sredstava ili, što je još gore, primjenjivala su se neadekvatna odgojna sredstva.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Sve navedeno upućuje na to da zavodski tretman u ispitanoj periodu nije bio organiziran tako da pruži adekvatan odgoj i predodgoj maloljetnicima s težim poremećajima u ponašanju, a to se moralo odraziti i na nji-

hovo kasnije integriranje u mikro i makro socijalnu sredinu.

Rasvjetljavanju veza između zavedskog tretmana i uspješnosti odgoja i preodgoja, kao i eventualno ovak-

voj interpretaciji tih relacija, vjerovatno će više pridonijeti analiziranje i drugih prostora ispitivanih u ovom istraživanju (struktura socijalnog polja, osobine ličnosti maloljetnika).

THE RELATIONSHIP BETWEEN SUCCESS OF RESOCIALIZATION AND INSTITUTIONAL TREATMENT OF MINORS WITH BEHAVIOUR DISORDERS IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF CROATIA

S u m m a r y

In a sample of 628 subjects discharged from institutions for residential treatment of children and youth with behaviour problems and institutions for residential treatment of juvenile delinquents during the period from January 1st 1972 till December, 31st 1975, the specially constructed questionnaires were applied. The results obtained by the VT questionnaire (treatment variables) and by the VE questionnaire (success of resocialization) are analysed in this paper. The VT questionnaire consists of items describing different characteristics of the treatment as for example: education, recreational and leisure activities, contacts with parents and social welfare centres. The VE questionnaire consists of the items on the following characteristics of the post-penal period: education or employment, relationships between the subjects and their families, self-image, recreational and leisure activities, offences and delinquent activity, perception of the treatment, and samples of post-treatment behaviour. The program COCAIN (the modified Hotteling's model of canonical correlation) was used for data analysis.

The canonical correlation analysis yielded two significant canonical factors. The first pair of canonical factors permits the conclusion that, generally, all characteristics of the treatment which are oriented to the objectively more positive status (education, contacts with parents and social welfare centres) contribute to the more successful integration into society after the treatment. The analysis of the second pair of canonical factors makes us suppose that the success of integration in the postpenal period depends nearly as much on the situation in which the minor finds himself after the treatment as the treatment itself. The treatment in this case has evidently not been appropriate for the population of minors with specific difficulties, and therefore their social integration after the treatment is much worse than it is for those described by the first pair of canonical factors.

This study is a part of the project: »Evaluation of efficacy of institutional treatment of juvenile delinquents in the Socialist Republic of Croatia«, conducted by the Institute of Defectology at the Department of Defectology in Zagreb.